

ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ПОЛЕ ПРИВАТНОЇ ОСВІТИ АНГЛІЇ ТА УКРАЇНИ

У статті наведено загальні характеристики найбільш вживаних термінів, що застосовуються для позначення діяльності приватних навчальних закладів у Англії та Україні.

Ключові слова: дефініції, приватні навчальні заклади, Англія, Україна.

Процеси модернізації національної системи освіти, що відбуваються в рамках інтеграції України в європейський освітній простір, актуалізують питання переосмислення ролі приватних навчальних закладів, підвищення державних і суспільних вимог до їх діяльності. Це зумовлює необхідність приведення у відповідність до сучасного рівня термінологічного визначення поняття “приватна освіта”, а також провідних дефініцій, що застосовуються для позначення діяльності навчальних закладів недержавної форми власності.

Проаналізовані джерела дають підстави для висновку про те, що термінологічне поле приватної освіти Англії й України ще не було предметом цілісного педагогічного дослідження. Окремі дефініції розглядалися вітчизняними і зарубіжними науковцями лише побіжно, у контексті аналізу загальних процесів розвитку освіти в цих країнах (О. Локшина, К. Назар’єва, А. Сбруєва та ін.), тенденцій та особливостей розвитку приватного освітнього сектора (В. Астахов, К. Астахова, І. Добрянський, О. Друганова та ін.).

Мета статті – розкрити сутність поняття “приватна освіта” й охарактеризувати провідні дефініції, що застосовуються для позначення діяльності приватних шкіл Англії та України.

Загальновідомо, що дослідження будь-якого явища розпочинається перш за все з визначення сутності провідних дефініцій. Цілком очевидно, що і вивчення явища “приватна освіта” в Україні й Англії повинно починатися з визначення сутності, із запитання “що таке приватна освіта?”, “які терміни застосовуються для позначення діяльності приватних навчальних закладів?”.

У процесі наукового пошуку виявлено, що, визнаючи появу в Україні приватного сектора освіти як такого, що сприяє відродженню національних традицій та духовності нації, в науково-педагогічній та публіцистичній літературі водночас зустрічаємо плутанину щодо термінологічного визначення поняття “приватна освіта”. Це питання, як наголошують сучасні дослідники, є одним із суперечливих і дискусійних. Так, у наукових публікаціях вітчизняних учених, присвячених різним питанням організації та діяльності сучасних приватних шкіл України, зустрічаємо такі термінологічні визначення – “приватні вищі навчальні заклади”, “недержавні навчальні заклади”, “заклади освіти недержавної форми власності” та ін. Так, В. Огаренко у статті “Приватна і державна вища школа України: від кон-

фронтації до інтеграції” ототожнює ці поняття, вживаючи для визначення появи нових типів вищих навчальних закладів такі терміни, як “приватна вища школа”, “заклади недержавної освіти”, “недержавні вищі навчальні заклади”, “недержавні вузи”, “непідпорядковані Міністерству освіти заклади вищої школи”, “недержавна освіта”, “освітні установи недержавної форми власності”, “недержавний сектор вищої школи в Україні” тощо [9]. В. Астахова схиляється до використання терміна “приватна школа” та водночас зауважує, що такі заклади є одним із типів недержавних навчальних закладів (“приватні та інші типи недержавних навчальних закладів...”) [3]. Б. Корольов, аналізуючи проблеми становлення та розвитку недержавного сектора освіти в Україні, використовує термін “приватні навчальні заклади”, “недержавний сектор освіти”, “ВНЗ недержавної форми власності”. Водночас автор зазначає, що вищі навчальні заклади недержавної форми власності за своєю типологією надзвичайно різноманітні. До них належать і приватні заклади, створені окремими фізичними особами, і започатковані громадськими, кооперативними, комерційними організаціями. Є заклади, засновані на змішаній формі власності, створені, наприклад, за участю муніципальної влади. Окрему групу становлять приватні заклади, що виникли на базі державних вищих навчальних закладів чи їхніх структурних підрозділів. Приватних закладів у “чистому вигляді” в Україні обмаль. Це й природно: численні перешкоди, які здебільшого штучно створюються на їхньому шляху, змушують засновників шукати своєрідний “дах” з метою моральної, а частіше юридичної, матеріальної або адміністративної підтримки. Типологічна строкатість закладів недержавного сектора освіти, стверджує дослідник, породила в літературі термінологічну плутанину. Наприклад, приватними іноді називають навчальні заклади зі змішаною формою власності. Що стосується терміна “недержавні навчальні заклади”, який частіше використовують прихильники державної монополії в освіті, то проти його застосування рішуче виступають працівники багатьох закладів недержавної форми власності, справедливо вважаючи його неточним, некоректним [7].

У ході дослідження встановлено, що для сучасного періоду існування приватної школи характерним є намагання їхніх діячів і дослідників дати чітке визначення поняття “приватна освіта”, виокремити спільні та відмінні риси порівняно з державними навчальними закладами. Так, Р. Кучма, даючи визначення приватним закладам освіти як таким, що “...відрізняються від аналогічних державних не тільки своєю належністю, господарсько-фінансовою системою, а й значно ширшим полем діяльності в організації навчально-виховного процесу”, водночас зауважує, що, “крім обов’язкового виконання державного стандарту”, навчальні плани приватних шкіл “можуть доповнюватися іншими дисциплінами, які сприятимуть розвиткові економічного мислення та навичок практичного засвоєння здобутих знань” [8]. І. Добрянський, узагальнюючи різні визначення поняття “приватна вища школа”, виділяє, у свою чергу, такі “три суттєві базові чинники розбіжностей приватного та державного ВНЗ”. Це, як стверджує

автор статті, “...свобода, відповідальність та самовизначення” [5]. Зазначимо, що у 1993 р. на першій Всеукраїнській конференції приватних ВНЗ в Одесі було ухвалено рішення відмовитися від терміна “недержавні навчальні заклади”, “...бо вони всією своєю діяльністю ... сприяють розв’язанню найважливіших державних завдань і, передусім, оновленню національної системи освіти і входять до єдиного освітнього простору країни, забезпечуючи свою роботу виключно за рахунок самофінансування” [3; 6].

Проведений теоретичний аналіз матеріалів періодичних видань, законодавчих актів і фундаментальних досліджень дав змогу виокремити такі терміни, що вживаються для характеристики приватного сектора освіти Англії: “публічна школа” (public school), “приватна школа” (private school), “незалежна школа” (independent school), школа-пансіон (boarding school).

З’ясовано, що одним з перших термінів, який застосовувався для позначення шкіл, ініціаторами відкриття яких були приватні особи й асоціації, стало поняття public school. Підкреслимо, що термін “публік” (public – громадський) вживався спочатку в прямому значенні для того, щоб відрізнити добродійні граматичні школи, котрі приймали учнів зі всієї країни, від локальних шкіл і шкіл домашніх учителів. Із часом такі школи здобули статус приватних шкіл, за навчання в яких необхідно було платити. Підкреслимо, що термін public school був використаний при визначенні діяльності приватних шкіл у Положенні “Про приватні школи” 1868 р. (Public Schools Act 1868).

Установлено, що вказаний вище термін набув значного поширення й у вітчизняній педагогічній літературі. Так, у “Педагогічному енциклопедичному словнику”, виданому за радянських часів, для визначення сутності приватних шкіл, що діяли в капіталістичних країнах, зокрема у Великій Британії застосовувався термін public school. Статті вищезгаданого джерела трактували такі заклади, як “приватні привілейовані середні школи, котрі зберігали аристократичні традиції”. Широко вживають це поняття і такі дослідники, як Н. Воскресенська, В. Лапчинська, І. Марцинковський та інші. Так, Н. Воскресенська, визначаючи напрями розвитку освіти у Великій Британії, поряд з масовими навчальними закладами називає приватні public school. Останні дописувачка характеризує як школи, що готують “...вищу еліту країни” [4]. Наголосимо, що тенденції характеризувати приватні школи Англії як школи, що виховують еліту (лідерів), притаманна багатьом дослідникам.

Отже, вищезазначене зумовлює необхідність розгляду й таких понять, як “еліта” й “елітна освіта”. Зазначимо, що у своєму вихідному значенні слово “еліта” означає краще, добірне, вибране. Проте розуміння сутності досліджуваного терміна різне. Так, давньогрецький філософ Платон пов’язував політичну нерівність з якістю душі, властивою різним групам населення. Мислитель стародавнього Китаю Конфуцій ділив суспільство на “благородних чоловіків” і “низьких людей” на підставі їхнього ставлення до моральних заповідей. Філософи пізнього часу, наприклад, В. Парето,

визначали еліту, як людей, що мають найвищий індекс у певній галузі людської діяльності, а Г. Моска – як найактивніших у політичному відношенні; Х. Ортега-і-Гассет вважав елітою людей, що користуються у суспільстві престижем, статусом, багатством, але, що більш важливо, мають інтелектуальну й моральну перевагу над масою і найвище почуття відповідальності тощо. Серед класичних і сучасних теорій політичних еліт заслуговує на увагу структурно-функціональна теорія (Е. Дюркгейм, Т. Парсонс), концепція плюралізму еліт (Р. Даль, С. Келлер, О. Штамме), теорія демократичного елітизму (Р. Даль, Д. Сарторі, Й. Шумпетер), ціннісні теорії (В. Ропке, Х. Ортега-і-Гассет) та інші теорії, котрі пояснюють механізми функціонування панівної еліти.

Для з'ясування сутності вищенаведених термінів, на наш погляд, доцільно використовувати також розвідки російських учених, зокрема П. Карабущенко, котрі дають змогу виділити такі їх можливі інтерпретації: з *історичної точки зору*, згідно з якою елітарна (елітна) освіта означає конкретний досвід освітніх установ, зі стін яких виходили елітні (великі, видатні) особи (“Академія” Платона, “Лікей” Арістотеля) тощо; з *погляду буддизму*, елітна освіта – це процес досягнення нірвани; з *погляду конфунціанства* – виховання “благородної людини”; з *погляду платонізму*, – процес досягнення людиною духовної і моральної досконалості, якнайповніше проникнення “Я” у світ Ідей; з *погляду християнства* – елітність в освіті виражає аскетика, “розумна діяльність”, піднесення душі до Бога, тобто вдосконалення душі (етика духовної досконалості); з *персоналістичної точки зору*, елітна освіта – формування, розвиток і реалізація творчого потенціалу особистості, людини як образу й подоби особистості Бога, містить у собі потенціал прояву цієї особистості; з *погляду екзистенціалізму* означає якісне перетворення свідомості індивіда, формування унікального образу людини. Тому “освіта” розуміється як створення або прояв образу людини. “Елітність” вказує на те, що цей “образ” набуває загальнолюдської значущості, слугує певним еталоном буття [10].

Якість еліти, як справедливо стверджують Г. Ашин і П. Карабущенко, багато в чому залежить від того, як вона формується, тобто як відбувається соціальна мобільність, наскільки еліта відкрита для найактивніших, освічених людей з усіх прошарків суспільства, і чи діють фільтри для людей випадкових, етично неохайних. Зазначимо, однією з функцій елітної освіти є виконання ролі ліфтів і фільтрів, а також регуляції співвідношень шансів для різних груп суспільства [10].

Наголосимо, що в зарубіжній науці питання стратифікації освіти, елітних і елітарних навчальних закладів розглядаються в рамках соціології. Так, досвід елітних англійських шкіл зарубіжні автори Д. Бойд, Я. Вайнберг, Дж. Менаган розглядають з позицій соціології.

У процесі наукового пошуку виявлено, що в сучасних наукових виданнях Великої Британії термін *public school* часто використовується для позначення поняття, іменованого в інших країнах приватною школою, наприклад *private school* в США. Самі ж ці школи віддають перевагу назві

“незалежні школи” (independent schools), яка була закріплена за ними положеннями Закону “Про освіту” 2002 р. Згідно із законодавчими актами цього документа всі недержавні школи у країні визначаються як “незалежні школи, що забезпечують навчання в режимі повного дня п’яти і більше учням шкільного віку ... і які (фінансово і адміністративно) не залежать від органів місцевого управління” [1]. Наголосимо, що в сучасній педагогічній літературі Англії поняття public school визнано застарілим і має лише символічне значення.

Проведений науковий пошук свідчить, що для позначення шкіл, ініціаторами відкриття яких виступають приватні особи або асоціації, застосовується й термін “добровільні школи”. Проте, як зазначає І. Абакумова, такі школи, що зазвичай улаштовані і належать добровільним органам (найчастіше церковним), належать до тих, що утримуються, а не до незалежних. Такі навчальні заклади існують переважно на громадські кошти і не платять за додаткові витрати [2].

У контексті аналізу приватного сектора освіти Англії сучасні дослідники широко використовують також термін “школа-пансіон” (boarding school). Задля визначення його сутності, на наш погляд, доцільно використовувати матеріали з праці “Приватні школи й майбутнє” вчителя із Marlborough Д. Денсі. У цій книжці дописувач зазначає, що приватні школи-пансіони – це “найпрестижніші середні навчальні заклади Великої Британії, подібно тому, як Оксфордський і Кембріджський університети – найпрестижніші вищі навчальні заклади”. Англійська приватна школа-пансіон, як підкреслює дослідник, реалізує національну доктрину освіти.

Характерною рисою приватних пансіонів, за визначенням Д. Денсі, є високі академічні стандарти. З року в рік, як зауважує дописувач, старі університети “знімають вершки” з приватних шкіл. А ті, у свою чергу, – з приватних підготовчих шкіл. “Володіючи престижем і до того ж маючи великі кошти, старі університети в змозі залучати кращих професорів, а приватні школи – наймати кращих вчителів”, – стверджує дописувач. Дослідження, як зазначає він, чітко показують, що більш ніж третина випускників приватних пансіонів стають студентами престижних університетів. Д. Денсі наголошує, що для заможних батьків надзвичайно важливо влаштувати дитину в “належну школу”, тобто в приватний пансіон. Із благополучним зарахуванням підлітка батьки ніби відкуповуються від подальших турбот про його виховання. Водночас дослідник слушно зазначає, що платою за таке розкріпачення неминуче стає відчуження дітей. “Що ж спонукає батьків свідомо йти на відчуження власних дітей, віддаючи їх у приватні навчальні заклади?” – запитує Д. Денсі. Причина такого явища, стверджує він, – це кар’єра дитини в майбутньому. Мріючи про “належну школу”, англійський батько або мати думають також і про друзів, яких знайде їхній син, і про те, як ці однокласники допоможуть йому в подальшому житті.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження свідчить про існування різних підходів у науково-педагогічній літературі до трактування

поняття “приватна освіта”; про наявність у сучасних наукових працях низки дефініцій, що застосовуються для характеристики діяльності навчальних закладів, ініціаторами відкриття яких стають приватні особи та асоціації.

Список використаної літератури

1. Educational Act 2002, Chapter 32, Part 10, Independent schools 172 [Электронный ресурс] // Веб-сайт Офиса публичной информации Великобритании. – London, 2002. – Режим доступа: <http://www.opsi.gov.uk/ACTS/acts2002/20020032.htm>.
2. Абакумова И.А. Организационно-педагогические основы деятельности английского частного пансиона : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / И.А. Абакумова ; Рост. гос. пед. ун-т. – Ростов н/Д, 1999. – 24 с.
3. Астахова В. Приватні вищі навчальні заклади України на порозі другого десятиріччя своєї історії / В. Астахова // Новий колегіум. – 2001. – № 3. – С. 3–8.
4. Воскресенская Н.В. Великобритания: стратегические направления развития образования / Н.В. Воскресенская // Педагогика – 1996. – № 4. – С. 90–98
5. Добрянський І.А. Приватна вища освіта України та Польщі / І.А. Добрянський // Рідна школа. – 2004. – № 12. – С. 31–49.
6. Друганова О.М. Розвиток приватної ініціативи в освіті України (кінець XVIII – поч. XX ст.) : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 / Олена Миколаївна Друганова. – Х., 2008. – 549 с.
7. Корольов Б. Недержавний сектор освіти в Україні: проблеми становлення і розвитку / Б. Корольов // Вища освіта України. – 2003. – № 1. – С. 8–14.
8. Кучма Р. Динаміка форм власності як чинник реформування сучасної вищої освіти в Україні / Р. Кучма // Вища освіта України. – 2002. – № 2. – С. 100–105.
9. Огаренко В.М. Приватна і державна вища школа України: від конфронтації до інтеграції / В. Огаренко // Альманах. – 2000. – № 5. – С. 111–118.
10. Теоретические основы элитологии образования : монография / Г.К. Ашин, Л.Н. Бережнова, П.Л. Карабущенко, Р.Г. Резаков. – М. : Изд-во Московского открытого социологического университета, 1998. – 431 с.

Яременко Н.В. Терминологическое поле частного образования Англии и Украины

В статье приведены общие характеристики наиболее используемых терминов, употребляемых при обозначении деятельности частных учебных заведений Англии и Украины.

Ключевые слова: дефиниции, частные учебные заведения, Англия.

Yaremenko N. Terminological field of private education in England and Ukraine

The article deals with some general characteristics of the commonly-used terms for indication an activity of England and Ukraine private educational institutions.

Key words: definitions, private educational institutions, England, Ukraine.